



Ústup préteritálního auxiliáru ve starších českých biblích: *Markovo evangelium*

MARIE HEDVÍKOVÁ

HISTORICKÝ TEXT

A JEHO INTERPRETACE 2024

PRÉTERITÁLNÍ AUXILIÁR

Ústup od pozdní praslovanštiny do 20. století?

Gramatikalizace složeného préterita již ve 14. století

- ☐ Redukované formy
- ☐ Postupná enklitizace
- ☐ Negace
- ☐ V jiných slovanských jazycích syntetizace/zánik auxiliáru

GRAMMATYKÁŘI...

Náměšťská gramatika

Blahoslavova *Grammatica česká*

Philonomova Grammatica Bohemica

Nudožerova *Grammaticae Bohemicae [...] libri duo*

Drachovského Grammatica Boëmica

Konstancův *Brus jazyka českého*

Štejerův Výtečně dobrý způsob...

Prima principia linguae Bohemicae

Rosova Čechořečnost



HYPOTÉZY

I. auxiliár ustupoval více v singuláru než v plurálu

(Gebauer, 1909, Dittmann, 2020 a 2023 x Dickey, 2013; Filipová 2022)

II. auxiliár ustupuje více u perfektiv než imperfektiv

(Dickey, 2013; Filipová, 2022 x Dittmann, 2023)

III. ne/vyjadřování subjektu neovlivňuje distribuci auxiliáru

(Dickey, 2013)

METODOLOGIE

Manuální exceprce dokladů složeného préterita



Tagování

číslo, vid, vyjádřenost subjektu + (datace, lokalizace)

Statistické zpracování dat

Fisherův test, χ^2 test, generalizovaný lineární smíšený model v programu R

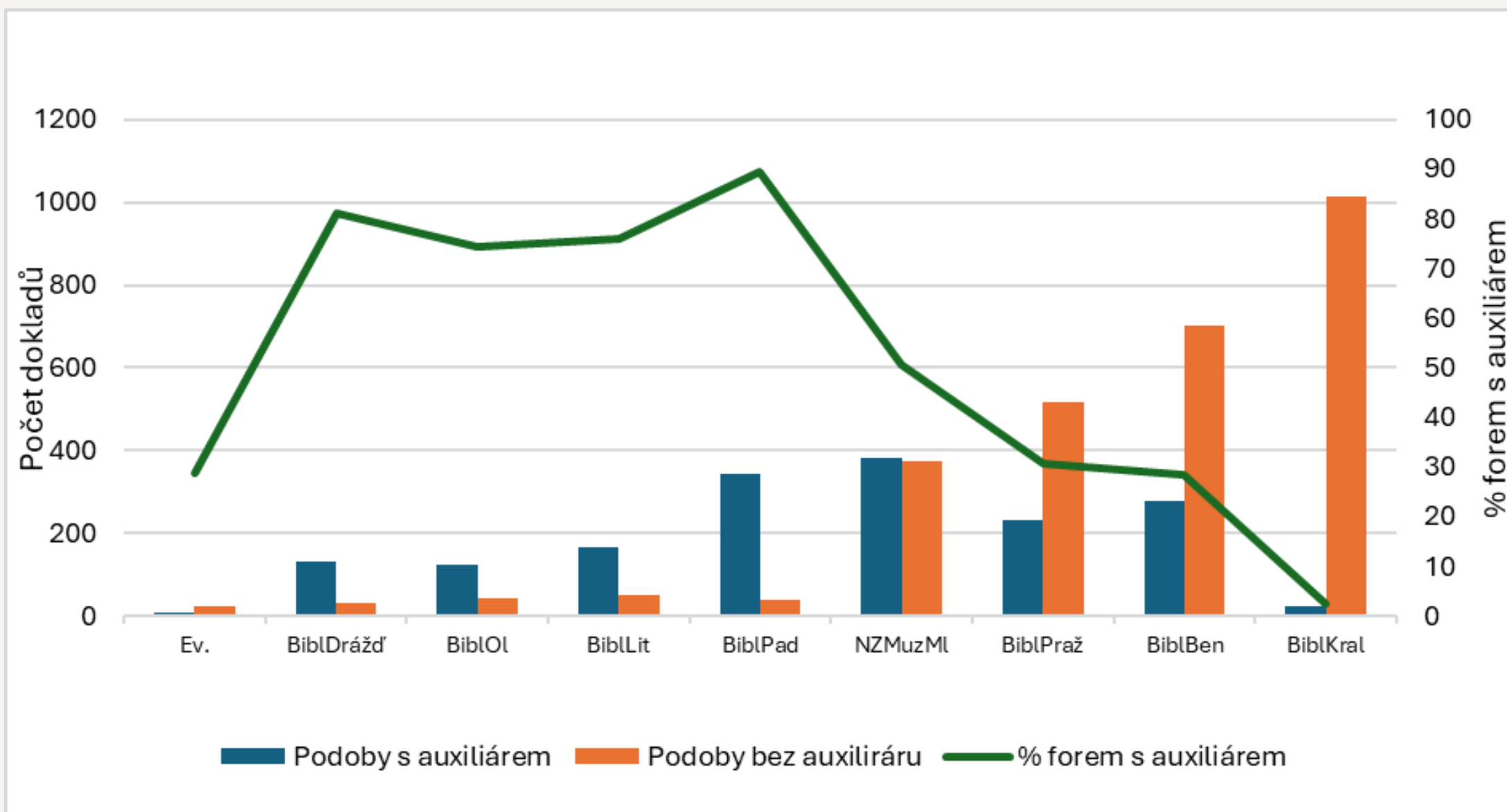
ZKOUMANÉ PRAMENY

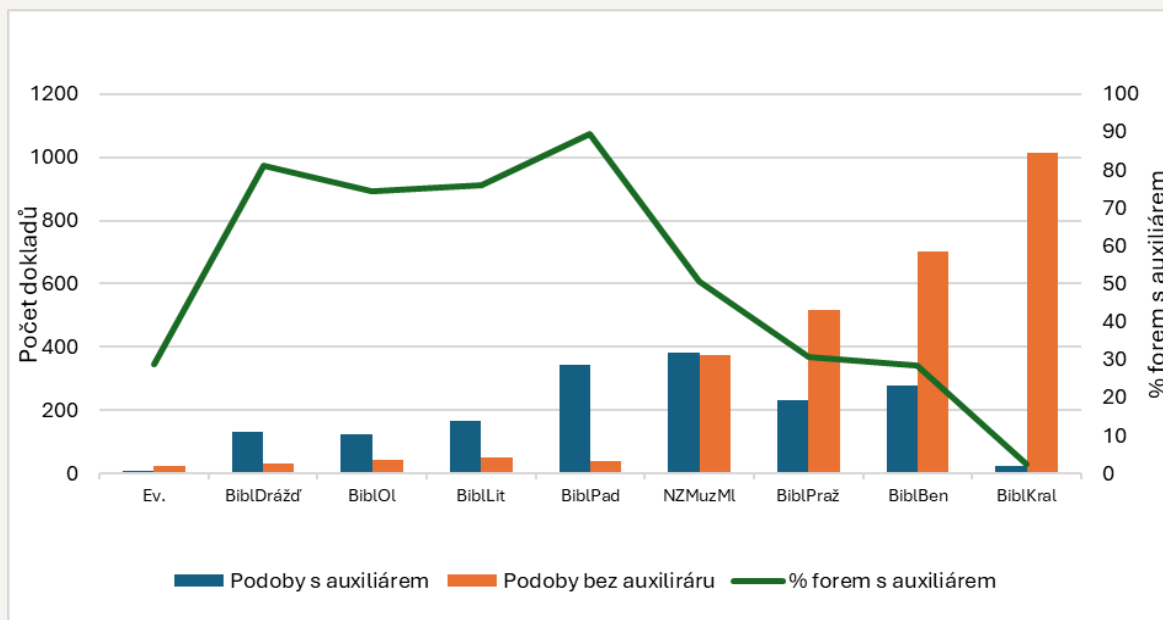
Markovo evangelium (16 kapitol)

Staročeský evangeliář	Nový zákon muzejní mladší
Bible drážďanská	Bible pražská
Bible olomoucká	Bible benátská
Bible litoměřická	Nový zákon náměšťský
Bible padeřovská	Bible kralická šestidílná

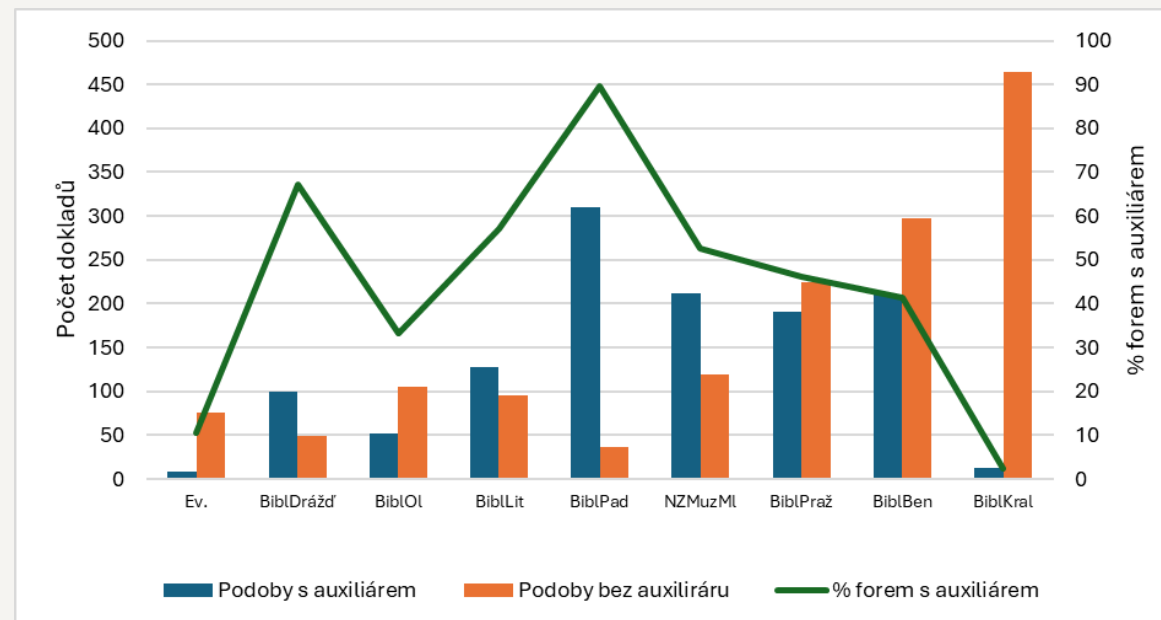
Výskyt auxiliáru







Celkové zastoupení složených préterit
s auxiliárem a bez něj ve 3. osobách (Mk)

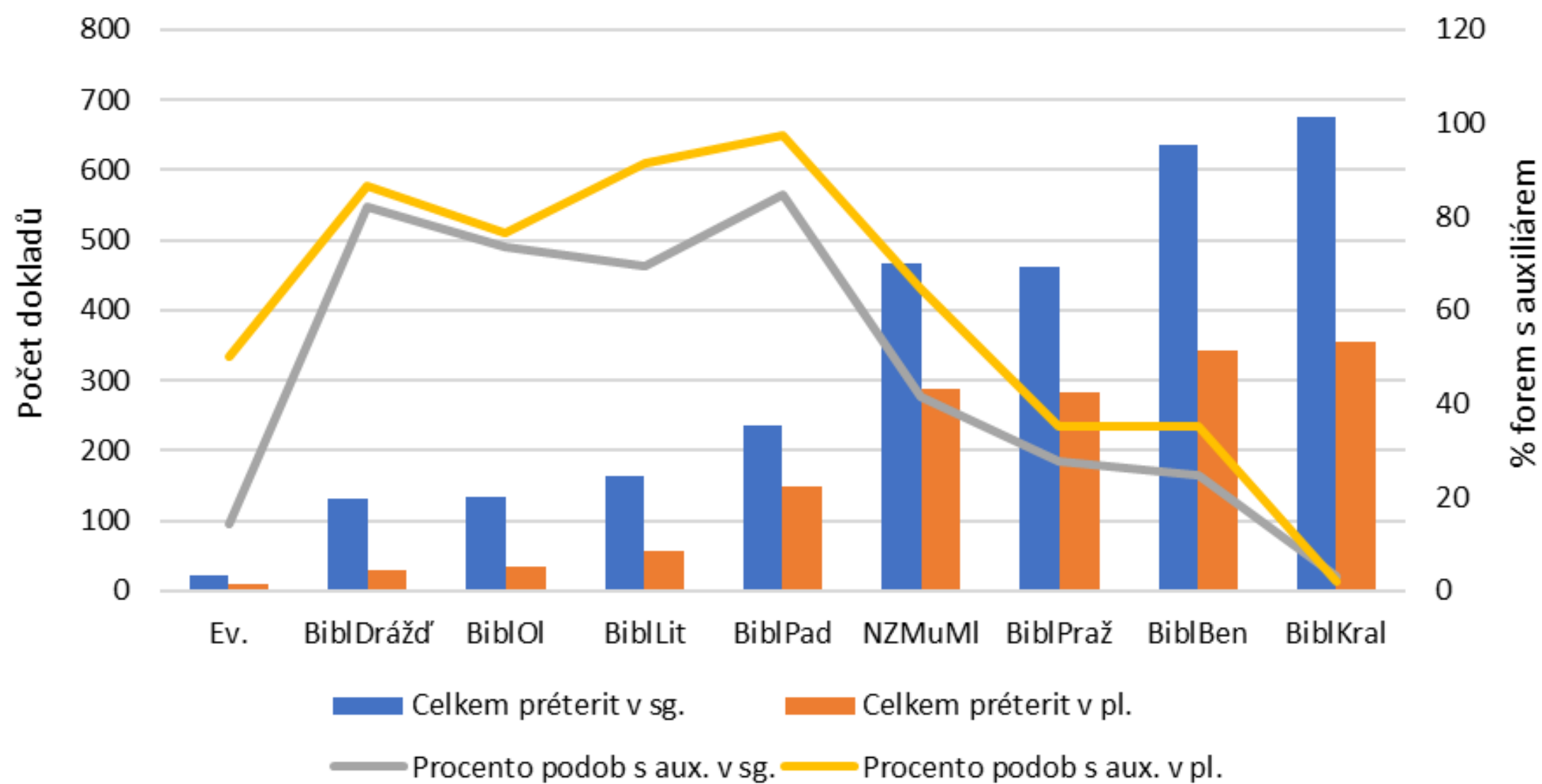


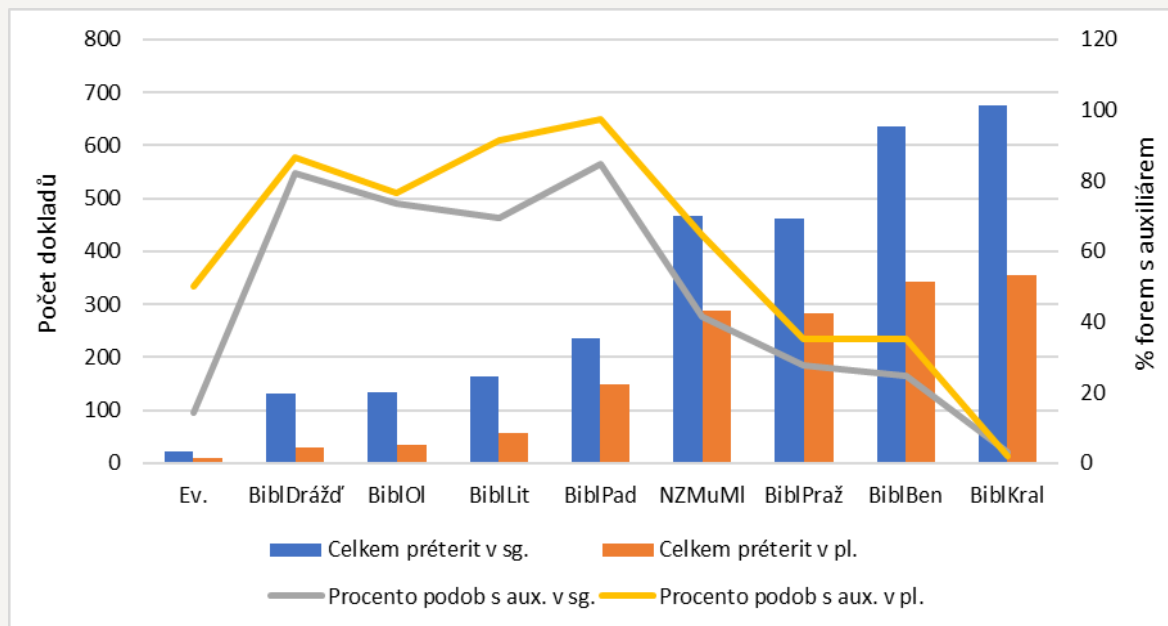
Celkové zastoupení složených preterit
s auxiliárem a bez něj ve 3. osobách (Mt)

Data převzata z Dittmann, 2020, s. 61

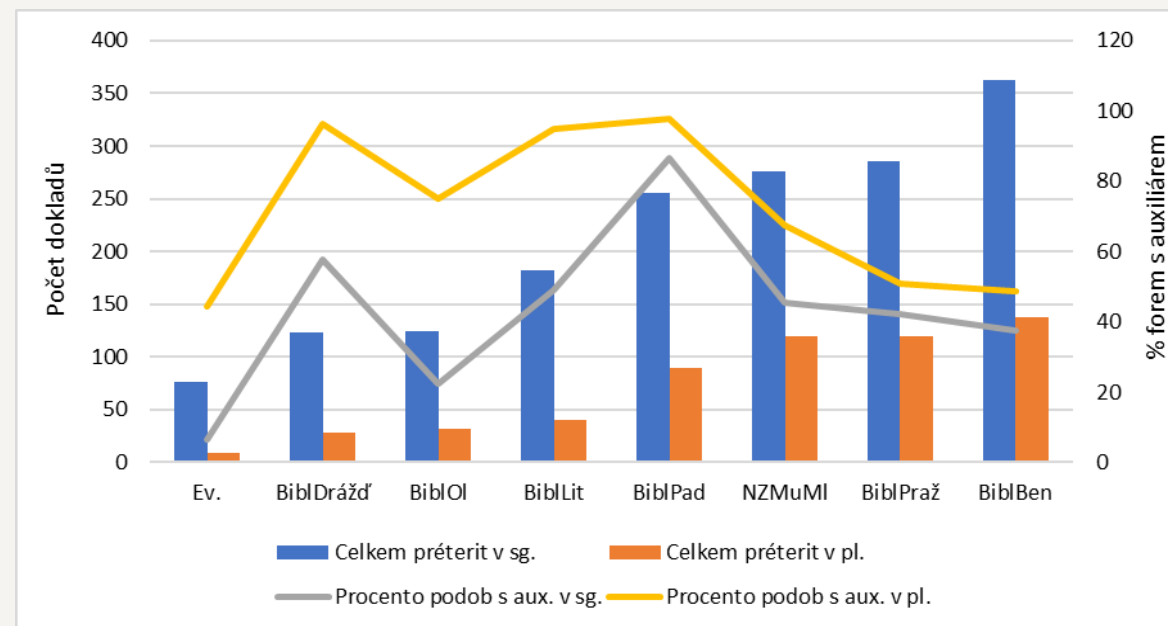
Vliv čísla





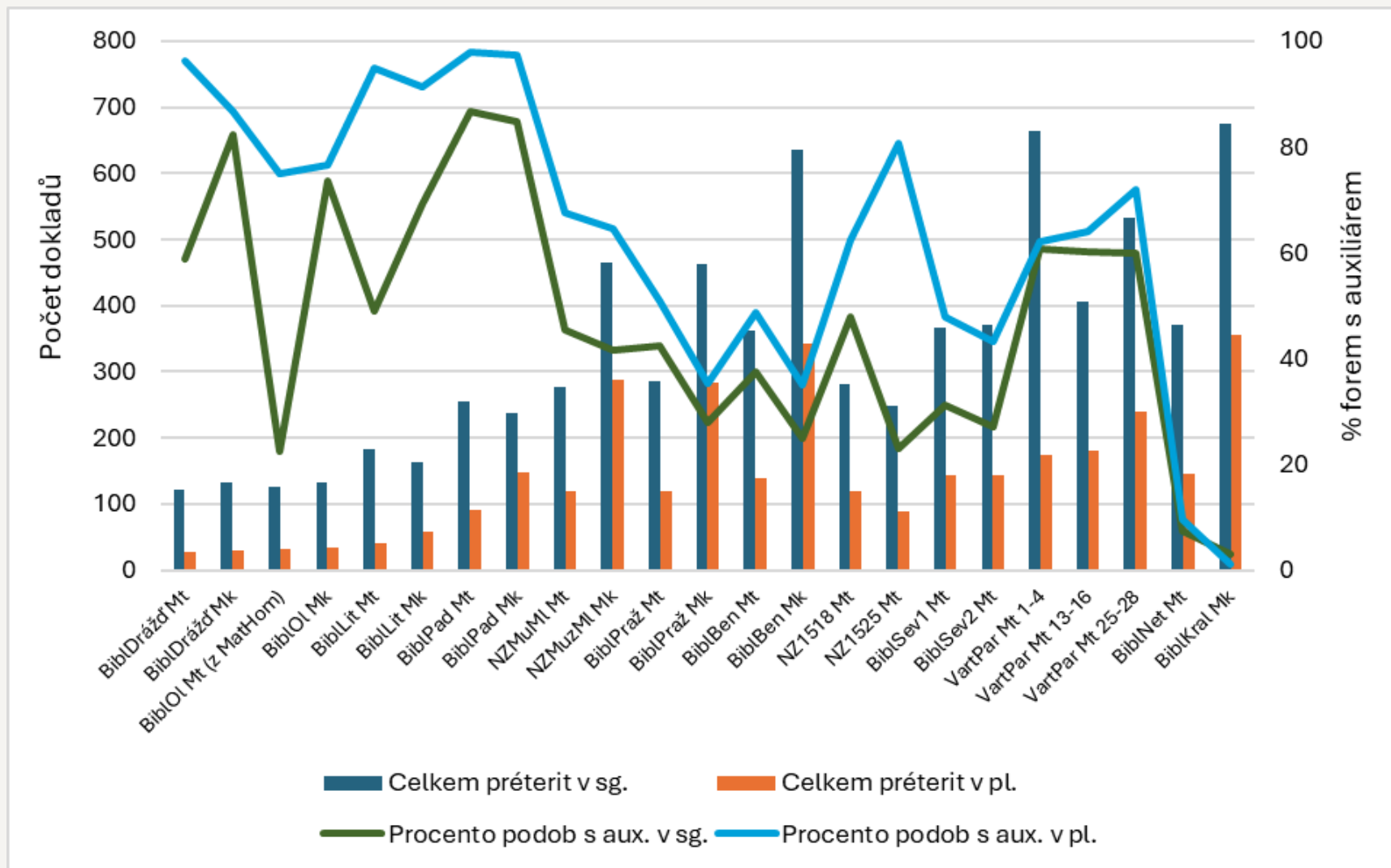


Celkové zastoupení složených préterit
s auxiliárem a bez něho v sg. a pl. (Mk)



Celkové zastoupení složených préterit
s auxiliárem a bez něho v sg. a pl. (Mt)

Data převzata z Dittmann, 2020, s. 68



Celkové zastoupení složených préterit s auxiliárem a bez něho v sg. a pl. Mk a Mt

Data převzata z Dittmann, 2023, s. 68



Vliv vidu

	evangeliář		BiblDrážď		BiblOl		BiblLit		BiblPad	
	impf.	pf.	impf.	pf.	impf.	pf.	impf.	pf.	impf.	pf.
Celkem s aux.	3	5	40	92	37	87	50	117	82	263
Celkem bez aux.	7	16	8	23	14	29	12	41	10	30
Σ	10	21	48	115	51	116	62	158	92	293
% tvarů s auxiliárem	30,0	23,8	83,3	80,0	72,6	75,0	80,7	74,1	89,1	89,4

	NZMuzMI		BiblPraž		BiblBen		BiblKral	
	impf.	pf.	impf.	pf.	impf.	pf.	impf.	pf.
Celkem s aux.	142	242	77	154	101	179	6	19
Celkem bez aux.	131	243	174	344	295	406	407	599
Σ	273	485	251	498	396	585	413	618
% tvarů s auxiliárem	52	49,9	30,7	30,9	25,5	30,6	1,5	0,3

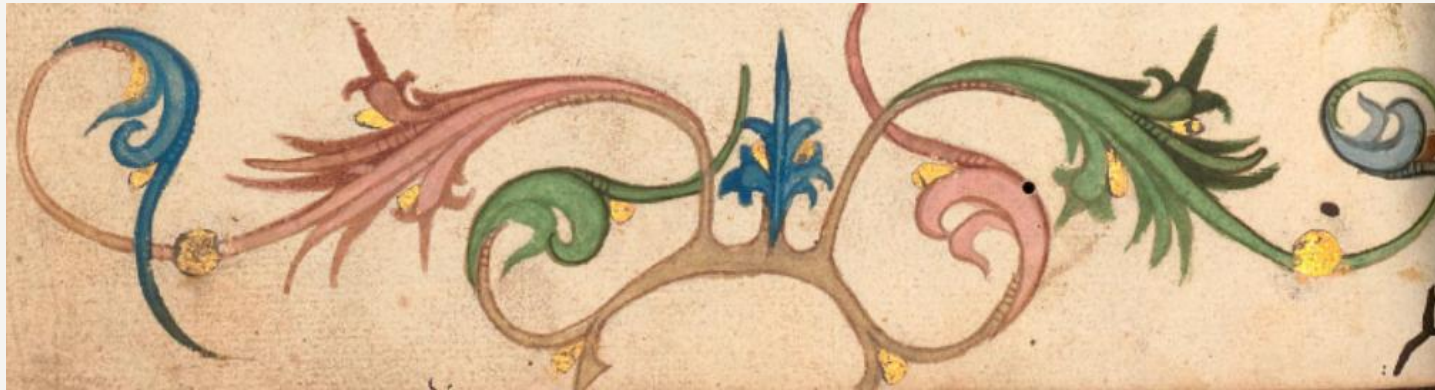
Vliv vyjadřování subjektu

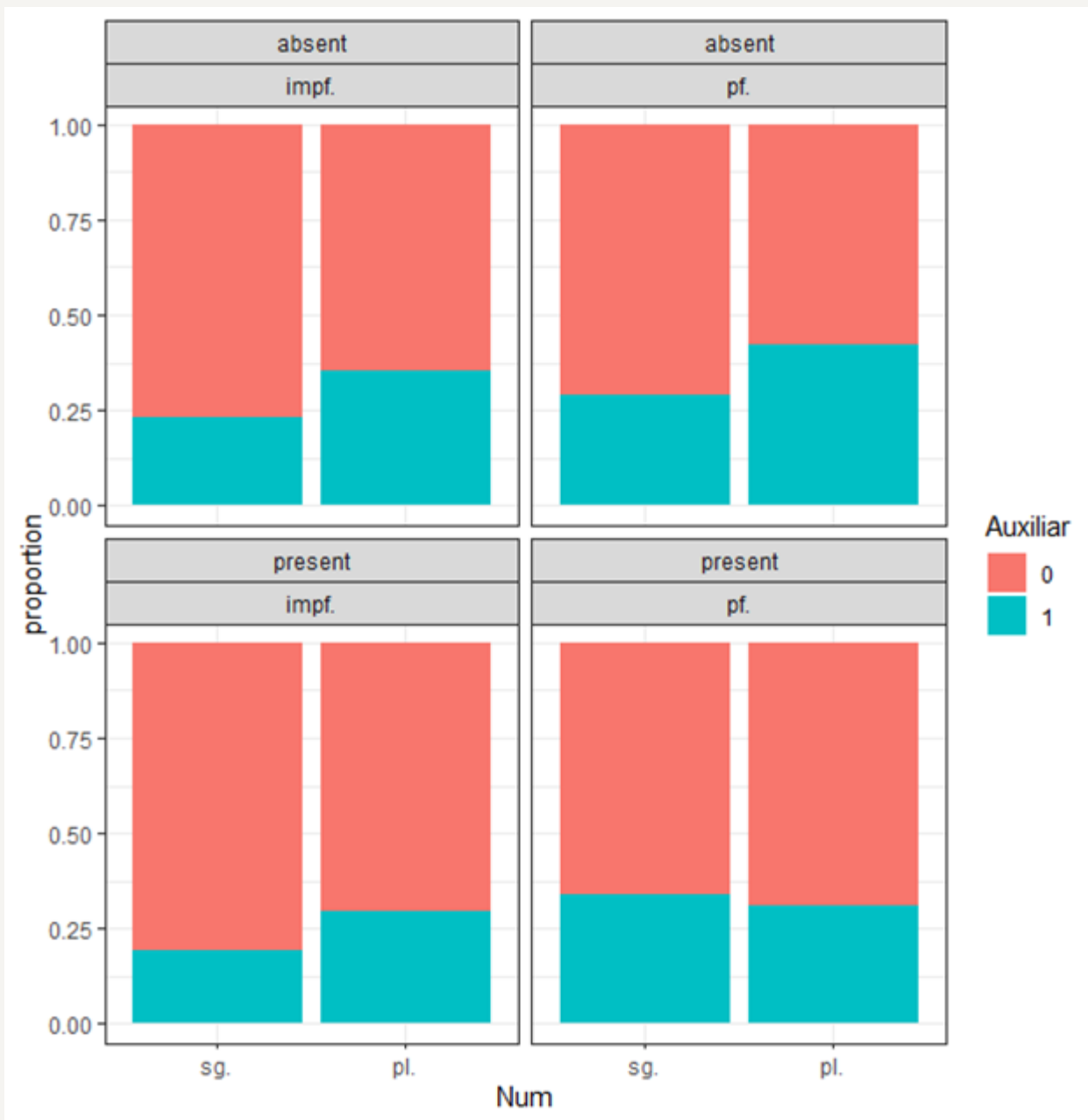


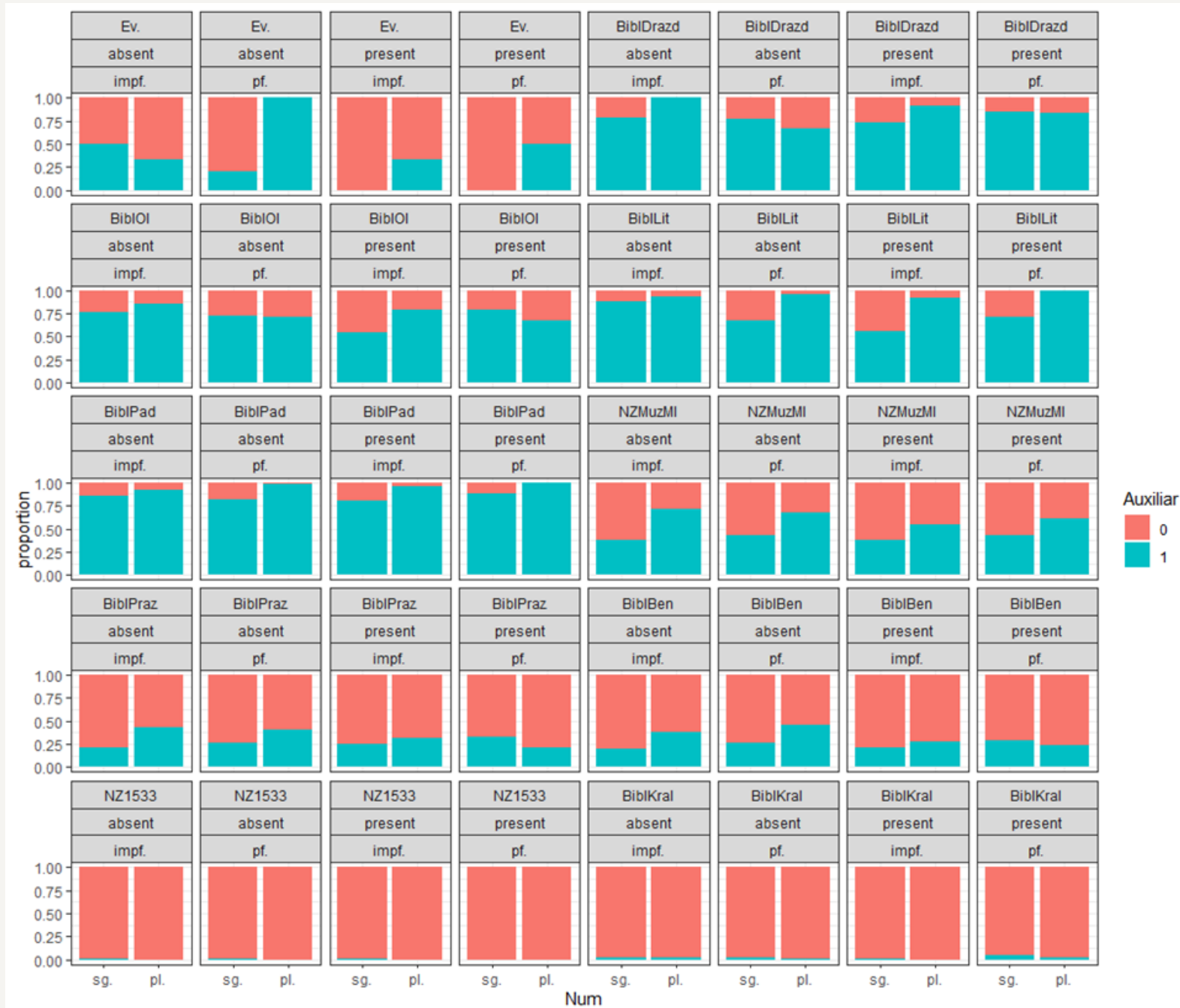
	evangeliář		BiblDrážď		BiblOl		BiblLit		BiblPad	
	vyj.	nev.	vyj.	nev.	vyj.	nev.	vyj.	nev.	vyj.	nev.
Celkem s aux.	6	2	73	59	69	55	76	91	156	189
Celkem bez aux.	11	12	15	16	24	19	28	25	16	24
Σ	17	14	88	75	93	74	104	116	172	213
% tvarů s auxiliárem	35,3	14,3	83,0	78,7	74,2	74,3	73,1	78,5	90,7	88,7

	NZMuzMI		BiblPraž		BiblBen		BiblKral	
	vyj.	nev.	vyj.	nev.	vyj.	nev.	vyj.	nev.
Celkem s aux.	148	236	99	132	121	159	14	11
Celkem bez aux.	162	212	230	288	336	365	467	539
Σ	310	448	329	420	457	524	481	550
% tvarů s auxiliárem	47,7	52,7	30,1	31,4	26,5	30,3	2,9	2,0

Interakce proměnných







Potenciální tendence k zachování auxiliáru:

v plurálu perfektiv s nevyjádřeným subjektem

v singuláru perfektiv s vyjádřeným subjektem

v plurálu imperfektiv s nevyjádřeným subjektem

v plurálu imperfektiv s vyjádřeným subjektem

INTERPRETACE?

I. auxiliár ustupoval více v singuláru než v plurálu

(Gebauer, 1909, Dittmann, 2020 a 2023 x Filipová 2022)

II. auxiliár ustupuje více u perfektiv než imperfektiv

(Dickey, 2013, Filipová, 2022 x Dittmann, 2023)

III. ne/vyjadřování subjektu neovlivňuje distribuci auxiliáru

(Dickey, 2013)

Možná východiska pro další bádání

Výskyt auxiliáru ve větách hlavních/vedlejších

Potřeba odlišit dva různé subjekty v rámci souvětí prostřednictvím zachování/nezachování auxiliáru v predikátech

Lexikální kontext složeného préterita

Bližší časová identifikace děje (frekvence výrazů typu *inhed*)

Častější ústup auxiliáru v těch dokladech složeného préterita, které nahradily tvary jednoduchých minulých časů

Možná východiska pro další bádání

Výskyt auxiliáru ve větách hlavních/vedlejších

Potřeba odlišit dva různé subjekty v rámci souvětí prostřednictvím zachování/nezachování auxiliáru v predikátech

Lexikální kontext složeného préterita

Sémantika slovesa

Bližší časová identifikace děje (frekvence výrazů typu *inhed*)

Častější ústup auxiliáru v těch dokladech složeného préterita, které nahradily tvary jednoduchých minulých časů

Možná východiska pro další bádání

Výskyt auxiliáru ve větách hlavních/vedlejších

Potřeba odlišit dva různé subjekty v rámci souvětí prostřednictvím zachování/nezachování auxiliáru v predikátech

Lexikální kontext složeného préterita

Sémantika slovesa (verba dicendi, verba sentiendi)

Bližší časová identifikace děje (frekvence výrazů typu *inhed*)

Častější ústup auxiliáru v těch dokladech složeného préterita, které nahradily tvary jednoduchých minulých časů

Možná východiska pro další bádání

Výskyt auxiliáru ve větách hlavních/vedlejších

Potřeba odlišit dva různé subjekty v rámci souvětí prostřednictvím zachování/nezachování auxiliáru v predikátech

Lexikální kontext složeného préterita

Sémantika slovesa

Bližší časová identifikace děje (frekvence výrazů typu *inhed*)

Častější ústup auxiliáru v těch dokladech složeného préterita, které nahradily tvary jednoduchých minulých časů

Možná východiska pro další bádání

Výskyt auxiliáru ve větách hlavních/vedlejších

Potřeba odlišit dva různé subjekty v rámci souvětí prostřednictvím zachování/nezachování auxiliáru v predikátech

Lexikální kontext složeného préterita

Sémantika slovesa

Bližší časová identifikace děje (frekvence výrazů typu *inhed*)

Častější ústup auxiliáru v těch dokladech složeného préterita, které nahradily tvary jednoduchých minulých časů

Možná východiska pro další bádání

Výskyt auxiliáru ve větách hlavních/vedlejších

Potřeba odlišit dva různé subjekty v rámci souvětí prostřednictvím zachování/nezachování auxiliáru v predikátech

Lexikální kontext složeného préterita

Sémantika slovesa

Bližší časová identifikace děje (frekvence výrazů typu *in hed*)

Častější ústup auxiliáru v těch dokladech složeného préterita, které nahradily tvary jednoduchých minulých časů

Mk 9,26 NZMuzMl: Ale Ježíš ujav jej za ruku, pozdvihl ho i vstal jest.

Iesus autem tenens manum eius elevavit eum, et surrexit.

Mk 11,6 BiblPraž: Kteříž řekli jim, jakož jim byl přikázal Ježíš, i propustili sú jim.

Z předchozího textu vyplývá, že dva z učedníkův (Mk 11,1) řekli těm, ještě tu stáli (Mk 11,5), že jim Ježíš přikázal odvázat oslátko.

Ti, kteří tu stáli, pak učedníkům oslátko propustili.



Děkuji za pozornost!

